

Читання хорових партитур

Курс «Читання хорових партитур» є одним з головних предметів спеціального циклу на диригентсько-хорових відділеннях музичних ВУЗів.

Читання хорових партитур - це комплекс спеціальних навичок, які слід розглядати як дії, сформовані в результаті виконання хорових творів.

Розвиток культури багатоголосного співу в XV- XVI століттях, коли вокальні партії багатоголосного хорового твору набували все більшої мелодичної самостійності, вимагав нового більш досконалого виду нотного зображення. На цей час припадає поява системи запису музичних творів, яка отримала назву партитури (італійське слово «partitura» означає «ділення», розподіл).

Сучасна система запису хорової партитури остаточно сформувалась до середини XIX ст.

Хоровою партитурою називається такий вид нотного запису хорової музики, при якому вокальні партії розміщуються на окремих рядках, розташованих одна під одною, а ноти, відповідні звукам, одночасно виконувани учасниками хору, розміщуються на одній вертикалі.

Початковому етапу роботи над хоровою партитурою передують знайомство зі стилем і епохою створення автором даного твору.

Наступний крок у оволодінні твором передбачає її зорове охоплення. Зоровий огляд допомагає встановити тип і вид хору, фактуру викладу, діапазон хорових партій, тональний план, основні каденції, розмір, темп, характер звуковедення, музичну форму.

Далі вивчаються основні технічні прийоми гри хорової партитури на фортепіано (аплікатура, правильне застосування педалі). При цьому ретельно розбираються всі авторські позначення. Відтворення звучання хорової партитури у фортепіанному викладі ставить перед учнем такі завдання:

1. Уміння відобразити у фортепіанному викладі всі компоненти хорового твору в сенсі освоєння мелодико-ритмічного, гармонічного і поліфонічного змісту в передбаченому темпі з дотриманням нюансування;

2. Уміння висловити у своєму виконанні художній зміст і характер хорового твору.

Важливе значення при виконанні хорових партитур на фортепіано має педалізація (особливо при гри творів без супроводу). Хорову партитуру треба виконувати на фортепіано «по-хоровому», тобто дотримуючись необхідних для співаків цезур, відновлюючи в призначених місцях дихання; звучання басового голосу має переважати. Особливо важлива вокальна зв'язність звуку. Безперервність повинна здійснюватися в пальцевому легато при мінімумі педалізації, шляхом швидкого «перехоплювання» акордів і затримування на клавіатурі хоча б одного пальця попереднього співзвуччя. Відривати всю руку від клавіатури рекомендується при настанні цезур.

У тих випадках, коли багатоголоса партитура складна для виконання на фортепіано, можливі спрощення її фактури:

- зняття подвійних голосів, октавні перенесення голосів, застосування арпеджіо, частковий пропуск повторюваних звуків, перенесення голосів з правої руки в ліву і навпаки.

Працюючи над хоровим твором з супроводом, необхідно вивчити окремо хорову партитуру та інструментальний супровід, а потім об'єднати їх. У випадках, коли інструментальний супровід дублює або гармонічно підтримує хор, можна виконувати лише хорову партитуру, доповнюючи її в окремих місцях елементами супроводу.

Запис хорової партитури повністю залежить від типу та виду хору, кількості партій, задіяних у виконанні твору. Хор, який складається з однотипних голосів (дитячих, жіночих, чоловічих), називається однорідним.

Хор, у якому жіночі голоси поєднані з чоловічими — мішаний.

Іноді жіночий доповнюється однією чоловічою партією (теноровою, або басовою). Такий тип хору називається неповним мішаним.

Партитурний запис творів для однорідних хорів.

Однорідні хори мають дві основні хорові партії - верхніх та нижніх голосів у дитячому хорі (сопрано, дисканти і альти, у жіночому — сопрано і альти, у чоловічому — тенори і баси).

Тому типовим видом партитури для однорідних складів є дворядкова партитура.

Подібний вид партитури застосовується і для запису багатоголосних творів, що виконуються однорідним хором.

Запис творів для однорідних хорів на двох рядках є найбільш поширеним, однак подібні твори можуть бути записані і інакше. Так, наприклад, двоголосні хори часто записуються на одному нотному рядку. Такий нотний запис в більшості випадків вживається для народних пісень, а також для оперних хорів.

Триголосний твір для однорідного хору може бути записаний на трьох рядках в наступних партитурних варіантах:

С	І	С	Т	І	Т		
С	ІІ	А	Т	ІІ	Б	І	
А		А	ІІ	Б		Б	ІІ

Партитурний запис творів для мішаних хорів.

Типовим видом запису творів для такого хору слід вважати чотирирядкову партитуру. Цей вид партитури виявляється можливим не тільки для запису чотириголосних, але і багатоголосних хорових творів.

Партитури творів для мішаного хору можуть бути викладені і на меншій кількості рядків. Наприклад, досить велика кількість таких партитур існує в дворядковому вигляді. На верхньому рядку в цьому випадку міститься група жіночих голосів, на нижньому - чоловічі голоси.

Партитури для мішаного хору нерідко записуються і в трирядковому викладі. У цьому випадку на верхньому рядку партитури міститься група жіночих голосів, на середньому - партія тенорів, на нижньому - баси.

Якщо в тому чи іншому творі більш значний мелодичний розвиток отримують жіночі голоси, то можна зустріти і інший розподіл партій: на верхньому рядку містяться сопрано, на середньому - альти, на нижньому - тенори і баси.

Партитурний запис творів для неповного складу хору.

При запису творів для неповних хорових складів кожній партії відводиться окремий рядок.

Партитурний запис хорових творів за участю солістів.

При запису хорових творів за участю солістів в партитурі додаються додаткові рядки. У цих випадках, незалежно від типу голосу, який співає соло, його партія, як правило, розміщується зверху хорових партій. Якщо в даному творі бере участь кілька солістів, то всередині солюючої групи обов'язково витримується висотний принцип.

Прийоми читання партитур хорових творів для чоловічого хору

Завдяки багатству і різноманітності звукових фарб (від низьких басів і октавістів до високих тенорів), а також широкому діапазону, чоловічий однорідний хор володіє великими виконавськими можливостями. Верхня партія такого хору, що складається з драматичних, ліричних тенорів, а також тенорів-альтіно, має діапазон від *сі* великої октави до *сі* першої (*до* другої октави). Нижня партія чоловічого хору, що складається з баритонів, басів і октавістів, має загальний діапазон від *соль* контроктави до *мі - фа* першої октави.

Велике значення має басова партія, яку окрашує своїм тембром хорову звучність і є фундаментом хорової фактури. Цю особливість слід враховувати при грі на фортепіано партитур чоловічих хорів, кілька підкреслюючи і виділяючи басову партію.

При запису дворядкових партитур для чоловічого хору застосовуються два ключа - скрипковий і басовий. Теноровий голос записується тут на верхньому рядку в скрипковому ключі, партія басів - на нижньому в басовому ключі. Розміщення партії тенора в скрипковому ключі вимагає при виконанні на фортепіано транспонування її на октаву нижче.

У чоловічих хорах нерідко зустрічається перехрещення голосів частіше в партіях других тенорів і перших басів. При виконанні такої партитури на фортепіано це призводить іноді до необхідності перехрещення рук, що зазвичай викликає деякі складнощі в грі на фортепіано, тому іноді виявляється можливим і доцільним передавати басовий голос в праву руку, партію же других тенорів виконувати лівою рукою.

Запис творів для однорідних чоловічих хорів у чотирьохрядковому вигляді, де кожна партія при постійному поділі записується на окремій нотній строчці, зустрічається рідше.

Прийоми читання партитур хорових творів для жіночого хору

Пристаюючи до роботи над хоровою партитурою, слід перш за все добре розібратися в кожній окремій партії і усвідомити собі її роль у творі. Після цього необхідно визначити співвідношення і зв'язок між окремими голосами партитури. Тільки на основі такого аналізу хорового викладу можна перейти до визначення найбільш оптимального варіанта виконання даної партитури на фортепіано.

Практичні заняття найдоцільніше починати з програвання партитур для дитячого та жіночого хорів, написаних на одній і двох нотних рядках.

Розподіл рук абсолютно очевидний: правою рукою виконується партія сопрано, лівою рукою - партія альтів. Такти, де обидва голоси співають в унісон, слід грати однією правою рукою.

При грі поліфонічних творів потрібно мати чітке уявлення про рух самої теми, про її динаміку.

На початковому етапі партитуру краще грати в повільному темпі, читання очима має трохи випереджати виконання руками.

Виконуючи хорові партії твору, студент повинен вміти:

- співати, чисто інтонуючи будь який хоровий голос, і грати одночасно всю хорову партитуру;
- граючи хорову партитуру, «опускати» хоровий голос, який співає в даний момент;
- переходити з однієї хорової партії на іншу, виконуючи за вказівкою викладача частину хорового голосу «про себе»;
- співати акорди в хоровій партитурі по вертикалі.

Значну роль в методиці ведення предмета грає розвиток навички транспонування.

Роботу над навичкою транспонування доцільно починати з перенесення звучання на збільшену приму вгору або вниз з бемольних тональностей в сторону підвищення, а з дієзних - в бік пониження. Подальша робота по транспонуванню повинна включати вироблення навички перенесення звучання на секунду вгору і вниз.